

М. Б. Жолобецька
аспірант, науковий співробітник

В. П. Колонюк
кандидат юридичних наук, доцент
учений секретар

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

КОМПЛЕКСНА СУДОВА БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНА ТА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

У статті висвітлено роль судової експертизи під час розслідування злочинів у сфері будівництва, проаналізовано особливості процесу проведення комплексних будівельно-економічних досліджень та експертиз. Також наведено загальний алгоритм виконання комплексної судової інженерно-будівельної та економічної експертизи.

Ключові слова: спеціальні знання, комплексна експертиза, комплексна судова будівельно-технічна та економічна експертиза.

Однією із найважливіших проблем сучасного економічного розвитку є виконання вимог ст. 95 Конституції України щодо ефективного використання державних фінансових ресурсів на загальносуспільні потреби, розміру і цільового спрямування цих видатків.

Будівельна галузь – одна з пріоритетних галузей економіки, що має велике соціальне значення. Незважаючи на реалізацію державної політики щодо протидії кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері, їх рівень залишається значним, зокрема, у таких пріоритетних галузях, як будівництво, реконструкція та ремонт державних об'єктів. Перевірки, проведені Держаудитслужбою, виявили численні факти порушень вимог законодавства під час виконання будівельних робіт із залученням бюджетних коштів. Дані сайту Держаудитслужби показують, що практично в кожній області встановлено випадки неефективного та нераціонального використання коштів, а також неналежного виконання ремонтно-будівельних робіт, завищення вартості виконаних ремонтно-будівельних робіт, тощо [7]. Також аудит засвідчив, що не зважаючи на обмеженість наявних фінансових ресурсів, спостерігається постійне перенесення остаточних термінів завершення інвестиційних проектів, які реалізуються за рахунок кредитних ресурсів міжнародних фінансових організацій [7].

Між замовником і підрядником часто виникають спори про невідповідність якості проведених будівельних робіт технічному завданню. Неправомірні дії будівельників в більшості випадків призводять до виникнення матеріального збитку. Зазвичай будівельні кошториси не передбачають використання того чи іншого будівельного матеріалу

конкретної торгової марки, а фіксують тільки загальне найменування і деякий діапазон характеристик, в той же час, недобросовісні підрядники, користуючись цим, замість одного виду матеріалу використовують інший, менш якісний, але дешевший, отримуючи прибуток на різниці цін.

Як показує експертна практика, останнім часом збільшилась кількість експертних досліджень, пов'язаних з визначенням вартості фактично виконаних будівельних робіт. При проведенні таких експертиз необхідно досліджувати кошторисну та виконавчу документацію. В експертній практиці стосовно будівельно-технічних експертиз щодо визначення вартості фактично виконаних робіт виникають питання не тільки з підтвердження фактичного виконання вказаних в актах виконаних робіт обсягів, а також із застосування одиничних розцінок і підвищуючих коефіцієнтів. [10].

Злочини у сфері будівництва останнім часом характеризуються складним механізмом учинення. Під час їх розслідування перед слідчими повстають завдання, вирішення яких вимагає застосування спеціальних знань у різних галузях, зокрема, бухгалтерського обліку, інженерно-будівельної справи тощо [2].

Як правило, такі дії вчиняються шляхом завищення обсягів вартості виконаних робіт, невиконання передбачених робіт або зміни призначення платежів. З метою приховування незаконного використання бюджетних коштів складаються неправдиві акти виконаних робіт про начебто цільове використання бюджетних коштів [8].

Для розслідування нецільового використання бюджетних коштів службовими особами можуть призначатися такі експертизи:

- техніко-криміналістична експертиза документів – для встановлення технічних засобів їх виготовлення, ототожнення підписів службових осіб та відбитків печаток і штампів бюджетної організації;

- почеркознавча – для визначення підробок угод і додатків до них, різноманітних актів, платіжних відомостей, товарних та товарно-транспортних накладних;

- економічна – для встановлення фінансово-господарського стану одержувача бюджетних коштів;

- будівельно-технічна – для точного й достовірного встановлення якості будівельних і ремонтних робіт, виконаних на всіх етапах будівництва, їхньої відповідності будівельним нормам і договорам, а також якості і кількості використаних будівельних матеріалів та їхньої відповідності вказаній будівельно-монтажній документації [3].

Вагомим внеском вивчення проблем комплексності в судовій експертизі стали праці вчених: Т. В. Авер'янової, Р. С. Белкіна, Г. Б. Башкірова, А. І. Росінберга, В. Г. Гончаренка, Н. І. Клименко, Н. Т. Малаховської, О. Р. Росинської, Е. Б. Сімакової-Єфремян. Віддаючи належне науковим напрацюванням з цієї проблематики, слід зауважити, що на даний час ще цілу низку теоретичних та практичних питань не вирішено і вони потребують подальших досліджень.

Метою цієї статті є систематизація завдань при призначенні і проведенні комплексних судової будівельно-технічної та економічної експертиз, спрямованих на досягнення максимального рівня методичного забезпечення доказової бази.

Питання, які ставляться на вирішення експертам у таких справах, можна поділити на ті, що стосуються бухгалтерського обліку, оподаткування, правильності документального оформлення операцій та їх відповідності вимогам чинних нормативних актів і належать до компетенції експертів-економістів, і питання, для вирішення яких також необхідно встановлювати фактичні обсяги виконаних будівельних робіт, кількість використаних будівельних матеріалів, що належить до компетенції експертів-будівельників [4]. Як показує аналіз слідчої практики, під час розслідування злочинів у сфері будівництва проводиться комплексна судово-економічна та будівельно-технічна експертиза.

Комплексною є експертиза, що проводиться із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки, техніки або інших спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань) для вирішення одного спільного (інтеграційного) завдання (питання). До проведення таких експертиз у разі потреби залучаються як експерти експертних установ, так і фахівці установ та служб (підрозділів) інших центральних органів виконавчої влади або інші фахівці, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах [6].

Комплексна експертиза повинна призначатися в тому випадку, коли вирішення поставлених питань неможливо в результаті проведення кількох послідовних, що не залежать один від одного експертиз. Комплексною є експертиза, при виробництві якої вирішення питання неможливо без одночасної участі фахівців в різних областях знання і формулювання ними спільного висновку. Комплексна експертиза проводиться не менш як двома експертами різних галузей знань або різних напрямів у межах однієї галузі знань.

У висновку експертів зазначається, які дослідження і в якому обсязі провів кожний експерт, які факти він встановив і яких висновків дійшов. Кожен експерт підписує ту частину висновку, яка містить опис здійснених ним досліджень, і несе за неї відповідальність.

Під час призначення комплексної судової будівельно-технічної та економічної експертизи, на думку авторів, питання мають формулюватися окремо для кожного спеціаліста, з метою персоніфікації їх висновків, а коли це неможливо, то максимально точно об'єднати проблему (проблеми) вирішення спеціальних задач, шляхом прикладення різних спеціальних знань експертів, через поставлене (поставлені) питання.

Слід зазначити, що в рамках комплексної експертизи експертом-економістом вирішуються питання не тільки за даними бухгалтерського обліку, а з урахуванням висновку будівельно-технічної експертизи. Визначити фактичний обсяг виконаних робіт у натурі без перевірки їх інженером-будівельником неможливо [5]. Судова будівельно-технічна експертиза належить до класу інженерно-технічних експертиз, за допомогою якої найбільш точно й достовірно можна встановити якість будівельних і ремонтних робіт, виконаних на всіх етапах будівництва, їх відповідність будівельним нормам і договору, а також якість і кількість використаних будівельних матеріалів та їх відповідність будівельно-монтажній документації [3].

Таким чином, питання стосовно сум перерахованих грошових коштів, їх документального оформлення, відповідність відображення господарських операцій у бухгалтерському обліку та звітності підприємства встановлюють експерти-економісти, а обсяги фактично виконаних робіт та їх відповідність актам приймання виконаних підрядних робіт визначають експерти-будівельники.

З урахуванням висновків будівельно-технічної експертизи, експертами економістами вирішуються питання стосовно не цільового використання бюджетних коштів, порядку отримання та списання бюджетних коштів для будівництва, визначаються суми безпідставно перерахованих коштів з урахуванням обсягів фактично виконаних робіт, кількості використаних матеріалів тощо [4].

Автори згодні, що у більшості випадків призначення комплексної судово будівельно-технічної та економічної експертизи це максимально ефективний, методологічно правильний шлях до вирішення експертних задач, коли отримання достовірної відповіді гарантується тільки спільним узагальненням результатів застосування базових експертних знань і методів

До обсягу поняття предмета комплексної судової будівельно-технічної та економічної експертизи входять фактичні дані й обставини справи, які встановлюються на базі інтеграції знань у галузі будівельної техніки та економіки, щодо визначення відповідності вартості різного роду будівельних робіт, їх обсягів фактично витраченим коштам та договірній і проектно-кошторисній документації. Слід зауважити, що визначення способу проведення експертизи та методів дослідження належить до компетенції експертів.

До об'єктів комплексної судової будівельно-технічної та економічної експертизи належать: технічні паспорти на будівлі та споруди, договірна документація, підрядні й субпідрядні договори, титули об'єктів будівництва, кредитні договори, проектно-кошторисна документація, документи, якими визначається обсяг, розподіл і цільове призначення бюджетних коштів – кошториси, довідки про внесення змін до кошторисів, первинні та зведені документи бухгалтерського обліку, головні книги, журнали-ордери, меморіальні ордери, виписки з банку (казначейства), касові книги з прибутковими та видатковими касовими ордерами, звіти касира, відомості ресурсів, дефектні акти, акти огляду прихованих робіт, акти приймання виконаних підрядних робіт форми № КБ-2в, КБ-3, журнали обліку виконаних робіт форми № КБ-6, акти про приймання в експлуатацію закінченого об'єкта, проекти виробництва робіт, проекти організації будівництва, акти приймання відповідних конструкцій, картки обліку основних засобів, звіти про витрати основних матеріалів у будівництві відповідно до виробничих норм, відомості індексації основних засобів, відомості амортизації основних засобів, податкові, прибуткові й видаткові накладні, документи складського обліку матеріальних цінностей, бухгалтерська, податкова та статистична звітності: баланс форми № 1, фінансовий звіт форми № 2, податкові декларації з податку на прибуток, податку на додану вартість тощо, матеріали інвентаризації матеріальних цінностей, акти ревізій чи перевірок, кредитна справа, інші матеріали справи [9]. В залежності від поставленої перед експертами задачі в цей перелік можуть входити і інші документи, а саме: відомості про нарахування чи

виплати заробітної плати, штатний розклад, авансові звіти, кредитні договори, бізнес – плани, тощо. Обсяг документів, що подаються на дослідження, та інші джерела інформації визначаються конкретними обставинами справи і питаннями, поставленими перед експертом.

Завдання судової експертизи спрямовані на встановлення фактичних даних та обставин справи шляхом дослідження об'єктів експертизи відповідними методами. Завдання реалізуються в питаннях, поставлених на вирішення органом (особою), що призначив експертизу, або в порядку експертної ініціативи в межах предмета експертизи. Завдання комплексної судової будівельно-технічної та економічної експертизи наведено на рис. 1.

Завдання комплексної судової будівельно-технічної та економічної експертизи

установлення відповідності проектно-кошторисної документації вимогам державних будівельних норм і документальної обґрунтованості ефективного використання коштів на будівельно-монтажні та ремонтні роботи
установлення відповідності видів, обсягів і вартості виконаних робіт проектно-кошторисній документації та документальної обґрунтованості цільового використання коштів на будівельно-монтажні та ремонтні роботи
установлення документальної обґрунтованості визначення вартості об'єктів нового будівництва й відображення їх у бухгалтерському обліку
установлення документальної обґрунтованості визначення вартості інших будівельно-монтажних і ремонтних робіт та їх відповідність фактично списаним на видатки сумах грошових коштів
у разі залучення бюджетних коштів, відповідність вартості будівництва кошторисним нормативним документам
установлення документальної обґрунтованості відображення в бухгалтерському обліку й звітності та податковому обліку господарських операцій, пов'язаних із проведенням будівельно-монтажних і ремонтних робіт
установлення документальної обґрунтованості стану взаєморозрахунків між замовниками будівельно-монтажних та ремонтних робіт і підрядниками, наявність дебіторської чи кредиторської заборгованості в бухгалтерському та податковому обліках
установлення документальної обґрунтованості витрачання товарно-матеріальних цінностей на об'єкти будівництва або види ремонтних робіт і відповідність відображення їх руху по складському обліку
установлення фактичних обсягів виконаних робіт шляхом проведення контрольних обмірів, їх відповідність обсягам, уключеним в акти виконаних робіт, та відповідність їх вартості сумі коштів, фактично списаних на видатки; установлення документальної та нормативної обґрунтованості розміру витрат, віднесених на будівництво об'єктів, і їх відповідність окремим проектам і кошторисам, даним первинних бухгалтерських документів та даним синтетичного бухгалтерського обліку установлення документальної обґрунтованості розміру збитків, які виникли в результаті порушень господарських зобов'язань за підрядними договорами (контрактами)
установлення документальної обґрунтованості податків, зборів і обов'язкових платежів, що враховані складовими частинами вартості будівництва та відповідність їх відображення в податковому обліку; установлення фактичних обсягів виконаних робіт і документальної обґрунтованості розміру витрат, списаних на виконання будівельних робіт господарським способом

Рис. 1. Завдання комплексної судової будівельно-технічної та економічної експертизи*

*Адаптовано авторами на основі [4, 5, 6, 8, 9]

При проведенні економічних досліджень операцій, пов'язаних з будівництвом із залученням бюджетних коштів, експерт застосовує методи економічного аналізу планових документів, кошторисної документації, розрахунків стосовно планування витрат і спеціальні методи експертного дослідження: документальної перевірки та зіставлення. Експерт перевіряє відповідність наданих документів бухгалтерського обліку і звітності вимогам нормативних актів, проводить дослідження спеціальними прийомами і способами [4].

Орієнтовний перелік вирішуваних питань комплексної судової будівельно-технічної та економічної експертизи [9]:

Чи підтверджуються документально висновки ревізії (реквізити акта) щодо завищення видатків у сумі (грн) за рахунок завищення обсягу й вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів?

Чи підтверджуються документально висновки ревізії (реквізити акта) щодо нецільового використання бюджетних коштів, запланованих на проведення певного виду будівельно-монтажних або ремонтних робіт?

Чи підтверджуються документально висновки ревізії (реквізити акта) щодо необґрунтованого списання будівельних матеріалів за обліком підприємства (назва організації) у сумі (грн) за рахунок завищення обсягу й вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів?

Чи підтверджуються документально висновки ревізії (реквізити акта) щодо необґрунтованості стану взаєморозрахунків між замовником і виконавцем будівельно-монтажних або ремонтних робіт за обліком підприємства (назва організації) з урахуванням завищення обсягу й вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів?

Чи підтверджуються документально висновки ревізії (реквізити акта) щодо необґрунтованого нарахування та виплати заробітної плати й нарахувань на соціальні заходи на завищений обсяг і вартість виконаних робіт за обліком підприємства (назва організації) у сумі (грн) за результатами контрольних обмірів?

Чи підтверджується документально сума (грн) втраченої економічної вигоди підприємства (назва замовника) у сумі (грн) унаслідок невиконання підрядником або субпідрядником (назва виконавця) будівельно-монтажних або ремонтних робіт у строки, передбачені договором чи контрактом (реквізити)?

Чи підтверджуються документально висновки акта податкової перевірки (реквізити акта) щодо донарахування до сплати суми (грн) податку на прибуток за рахунок безпідставного включення до складу валових витрат підприємства (назва організації) витрат на встановлений завищений обсяг і вартість виконаних робіт?

Чи підтверджуються документально висновки акта податкової перевірки (реквізити акта) щодо донарахування до сплати суми (грн) податку на додану вартість за рахунок безпідставного включення до складу податкового кредиту підприємства (назва організації) сум за податковими накладними на завищений обсяг і вартість виконаних робіт?

Чи підтверджуються документально та за результатами контрольних обмірів нецільове використання кредитних коштів, запланованих на

проведення певного виду будівельно-технічних або ремонтних робіт за кредитною угодою (реквізити)?

Сукупність методів комплексної судової будівельно-технічної та економічної експертизи являє собою загальні, окремі (документальна перевірка та зіставлення документів, натурне обстеження, фотографічні, загально оціночні, органолептичні тощо) методи та спеціалізовані методики експертних досліджень, унесені до Державного реєстру методик проведення судових експертиз за вказаними видами досліджень [9]. При цьому автори вважають, що використання методів діагностики, моделювання, реконструкції, алгоритмізації відкриває нові перспективи для успішного вирішення завдань.

Методика експертизи, експертного дослідження складається з наступних стадій: а) попереднє дослідження; б) роздільне дослідження; в) експертний експеримент; г) порівняльне дослідження; ґ) оцінка результатів проведеного дослідження та формулювання висновків; д) оформлення ходу та результатів експертного дослідження висновком [11].

Загальний алгоритм виконання комплексної судової інженерно-будівельної та економічної експертизи наведено в Таблиці №1.

Таблиця 1

Загальний алгоритм виконання комплексної судової інженерно-будівельної та економічної експертизи*

Перший етап – попереднє дослідження	
<i>Завдання: з'ясування мети дослідження, оцінка представлених у розпорядження експертів матеріалів з точки зору достатності для вирішення поставлених питань, формування загальної уяви про об'єкти дослідження, розроблення експертних версій; планування експертного дослідження.</i>	
Блок 1	Провідний експерт (голова комісії): – приймає до виконання постанову про призначення комплексної експертизи, ознайомлюється з експертним завданням, матеріалами справи, проводить попереднє ознайомлення та огляд об'єктів та матеріалів кримінального провадження; – скликає нараду експертів, на якій ознайомлює кожного члена комісії з постановою (ухвалою) про призначення експертизи та матеріалами, що надійшли для дослідження, у разі необхідності організовує направлення клопотання про надання додаткових матеріалів; – організовує розроблення спільної програми досліджень, у тому числі, з визначенням послідовності дослідження об'єктів з метою одержання найбільш повної інформації та строків виконання окремих досліджень; – у разі неузгодження дій членів комісії при виконанні досліджень чи порушенні їх послідовності повідомляє про це керівнику установи; – роз'яснює кожному з членів комісії його роль і функції у проведенні комплексної експертизи та формулюванні спільного висновку, про вплив досліджень, проведених кожним з експертів на формування спільного висновку; – інформує про те, що кожний з експертів не несе відповідальності за результати досліджень, отриманих безпосередньо іншими членами комісії; – контролює строк проведення експертизи й координує виконання програми досліджень.

Блок 2	Вивчивши і систематизувавши представлені матеріали справи (об'єкти дослідження), нормативно-технічну документацію, спеціальну літературу та інші джерела, які мають ставлення до предмету судової експертизи, експерти усвідомлюють специфіку поставлених перед ними завдань, ступінь його складності і можливість його рішення на основі представлених об'єктів дослідження і сучасних наукових досягнень. Експерти встановлюють достатність та якість представлених матеріалів, об'єктів дослідження; вивчають питання про необхідність порушення клопотань про надання додаткових матеріалів, необхідних для дачі висновку; при необхідності надання додаткових матеріалів складає клопотання про надання необхідних матеріалів; визначає необхідний комплекс методів дослідження (методик) і послідовність їх застосування; розробляють схеми дослідження за кожним із поставлених питань; складають план подальшого експертного дослідження, визначаючи при цьому необхідний комплекс методів дослідження і послідовність їх застосування, враховуючи інформацію, отриману під час вивчення матеріалів справи. Експерти у передбачених чинним законодавством випадках інформують особу, яка призначила комплексну будівельно – економічну експертизу, про неможливість проведення експертизи. На даному етапі з урахуванням додатково наданих об'єктів, детально аналізуються, систематизуються, оцінюються проблемна ситуація, висувуються експертні версії, планується хід подальшого експертного дослідження
Другий етап – роздільне дослідження <i>Завдання: всебічне і повне вивчення властивостей та ознак досліджуваних об'єктів, формування проміжних висновків</i>	
Блок 3	Експерт у галузі будівельно-технічної експертизи: – досліджує проектно-кошторисну документацію, акти приймання виконаних підрядних робіт форми № КБ-2в, журнали обліку виконаних робіт форми № КБ-6, відомості ресурсів, дефектні акти, акти огляду прихованих робіт; – вивчає склад робіт, наведеного в одиничних розцінках; – вирішує питання, пов'язані з організацією огляду об'єкта дослідження, і направляє відповідне клопотання органу або особі, що призначив експертизу, – проводить візуальний огляд, обмірні роботи, щодо фактично виконаних будівельно-монтажних, або ремонтних робіт; – при наявності об'єктивної можливості і необхідності виявлення ознак (характеристик), які свідчать про виконання або про невиконання тих чи інших прихованих робіт (з дозволу особи (органу), яка призначила експертизу), проводиться шурфи, вирубки конструкцій досліджуваного будівельного об'єкта; – встановлення кількісних і якісних характеристик виконаних робіт, а також використаних виробів, конструкцій і матеріалів; – проводить аналіз: фактичних обсягів виконаних робіт; відповідності фактично виконаних робіт опису в актах за ф. № КБ2в; відповідності обсягів фактично виконаних робіт облікової документації; обґрунтованості застосування одиничних розцінок в кошторисної (виконавчої) документації; обґрунтованості визначення загальновиборничих витрат і адміністративних витрат при складанні кошторисної документації, договірних цін, актів по ф. № КБ-2в; – у разі необхідності проводиться аналіз методики визначення загально виробничих витрат та адміністративних витрат з їх визначенням в актах за ф. № КБ-2в. На даному етапі проводиться фіксація результатів натурних досліджень, а також фото- та відеозйомка.

Блок 4	Експерт – економіст: – перевіряє відповідність наданих документів бухгалтерського обліку і звітності вимогам нормативних актів, проводить дослідження спеціальними прийомами і способами, – досліджує обліково-звітні дані щодо відповідності їх первинним документам, повноти відображення операцій в облікових регістрах, відповідності відображення операцій в обліку вимогам методології та практики бухгалтерського обліку і нормативним документам; - досліджує затверджений кошторис витрат, журнали-ордери, меморіальні ордери щодо сум виділених бюджетних коштів на певний вид будівельно-монтажних або ремонтних робіт; – проводить аналіз актів по формах КБ-2в, М-29, М-19, відомості 10-с, оборотно-сальдових відомостей з обліку витрат матеріалів, основних засобів, нарахування заробітної плати, тощо; – проводить аналіз планових документів, кошторисної документації, розрахунків стосовно планування витрат; досліджує акт взаєморозрахунків, платіжні касові та банківські документи (прибуткові та видаткові касові ордери, платіжні доручення, журнали-ордери, меморіальні ордери) про оплату за будівельно-монтажні або ремонтні роботи, облікові бухгалтерські регістри щодо взаєморозрахунків між замовником і виконавцем; – у разі необхідності: вивчає документи, що обґрунтовують розрахунок втраченої економічної вигоди підприємства, який може бути визначений за різними критеріями, а саме: стосовно подорожчання матеріалів (досліджуються рахунки, накладні, дані щодо інфляції грошових коштів), стосовно недоотримання прибутку внаслідок відкриття, проведеного пізніше запланованого строку (досліджуються бізнес-плани), щодо недоотримання прибутку внаслідок здачі приміщення в оренду пізніше запланованого строку (досліджуються договори) та ін., – проводиться аналіз основних засобів, які відображені в балансі підрядника; аналіз договорів підрядника з субпідрядниками та організаціями – постачальниками матеріально – технічних ресурсів, – досліджує документи податкового обліку, регістри податкового обліку щодо відображення валових доходів і валових витрат, податкові накладні, книги придбання та продажу товарів (робіт, послуг), реєстри податкових накладних, декларацію по податку на прибуток
Третій етап – стадія порівняльного дослідження Завдання: встановлення ознак подібності (тотожності) та (або) розбіжності (відмінності) досліджуваних об'єктів	
Блок 5	На цій стадії дослідження проводяться відповідно до того алгоритму за допомогою методів, які були обрані на етапі планування. Експерт у галузі будівельно-технічної експертизи: – проводить порівняльний аналіз технології виконання будівельно – монтажних робіт з описом складу робіт; – співставлення та порівняльний аналіз кошторисної нормативної документації з даними виконавчої документації; – порівняльний аналіз методики визначення загальновиробничих витрат та адміністративних витрат з їх визначенням в актах за ф. № КБ-2в; На даній стадії результати проведених розрахунків проходять багаторівневе зіставлення: документальні дані зіставляються з фактичними (отриманими при експертному огляді), а фактичні, в свою чергу, з положеннями, передбаченими нормативно-технічною документацією. Експертом – будівельником проводяться розрахунки, спрямовані на визначення обсягів виконаних робіт та використаних

	будівельних матеріалів, виробів та конструкцій на основі результатів проведених вимірювань. Експерт у галузі будівельно-технічної експертизи проводить перевірку нарахувань за об'єктом кошторисом і зведеним кошторисним рахунком, які зіставляються з відповідними правилами та стандартами. На даному етапі проводиться текстова, таблична, при необхідності графічна (плани, схеми, ескізи) фіксація результатів натурних досліджень. На підставі всіх зібраних і систематизованих вихідних даних за обраним алгоритмом проводиться розрахунок підсумкової величини вартості фактично виконаних будівельно-монтажних і спеціальних видів робіт у відповідності до умов договору підяду, на підставі діючих методичних документів в будівництві, кошторисних нормативів, розцінок і коефіцієнтів перерахунку
Блок 6	Експерт – економіст: – проводить порівняльний аналіз актів списання матеріалів, ресурсних відомостей і даних бухгалтерського обліку; – проводить порівняльний аналіз актів по ф. № КБ-2в, оборотно-сальдових відомостей з даними головної книги, форм звітності, – зіставляє дані дослідження експерта у галузі будівельно-технічної експертизи щодо обсягів виконаних будівельних робіт і їх вартості із даними про оплату виконаних робіт, придбаних матеріалів тощо, – експерт досліджує облікові бухгалтерські регістри щодо списання будівельних матеріалів (журнали-ордери, меморіальні ордери, накопичувальні та обігові відомості), звіти про витрати основних матеріалів у будівництві відповідно до виробничих норм, документи складського обліку матеріальних цінностей щодо документального підтвердження суми необґрунтованого списання будівельних матеріалів за обліком підприємства за рахунок завищення обсягу й вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів, – досліджує облікові бухгалтерські регістри щодо —взаєморозрахунків між замовником і виконавцем (головні книги, журнали-ордери, меморіальні ордери, баланси з розшифровкою дебіторської та кредиторської заборгованостей) щодо документального обґрунтування стану взаєморозрахунків між замовником і виконавцем з урахуванням завищення обсягу й вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів, – у разі необхідності досліджує та аналізує документи податкового обліку, регістри податкового обліку щодо відображення валових доходів і валових витрат, податкові накладні, книги придбання та продажу товарів (робіт, послуг), реєстри податкових накладних, декларацію по податку на прибуток щодо встановлення документальної обґрунтованості суми податку на прибуток за рахунок безпідставного включення до складу валових витрат підприємства витрат на встановлений експертом у галузі будівельно-технічної експертизи завищений обсяг і вартість виконаних робіт.
Четвертий етап – експертний експеримент <i>В залежності від виду завдань, які вирішуються експертним дослідженням, стадії експертного експерименту можуть бути відсутні.</i>	
П'ятий етап – оцінка результатів проведеного дослідження та формулювання висновків <i>Завдання: комплексна оцінка результатів проведеного експертного дослідження, формулювання висновків</i>	

Блок 7	Експерт у галузі будівельно-технічної експертизи здійснюється перевірка розрахунків Проводиться комплексна оцінка результатів проведеного експертного дослідження На підставі підготовлених табличних даних експерти-будівельники формують відповіді (висновки). Слід зазначити, що при проведенні досліджень, спрямованих на встановлення видів, обсягів, якості та вартості виконаних на будівельному об'єкті робіт, а також використаних матеріалів, виробів і конструкцій, експертом-будівельником можуть бути надані висновки різної логічної форми. З урахуванням висновків будівельно-технічної експертизи, експертами економістами вирішуються питання стосовно не цільового використання бюджетних коштів, порядку отримання та списання бюджетних коштів для будівництва, визначаються суми безпідставно перерахованих коштів з урахуванням обсягів фактично виконаних робіт, кількості використаних матеріалів тощо.
Питання	Варіанти відповідей
1. Чи підтверджуються документально висновки ревізії (наводяться реквізити акта) щодо завищення видатків у сумі (рн..) за рахунок завищення обсягу й вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів?	За результатами проведених досліджень комісія експертів їх синтезує, при цьому можливі різні варіанти відповідей: – Якщо в результаті дослідження експертом у галузі будівельно-технічної експертизи визначено завищення обсягу й вартості виконаних робіт, а експертом-економістом встановлено фактичні дані документального підтвердження використання бюджетних коштів на оплату цих робіт, то надається категоричний висновок про те, що висновки ревізії щодо завищення видатків за рахунок завищення обсягу й вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів документально підтверджуються в повному обсязі. – Якщо в результаті дослідження експертом у галузі будівельно-технічної експертизи підтверджено завищення обсягу та вартості частини виконаних робіт, то, відповідно, надається висновок про те, що висновки ревізії про завищення видатків за рахунок завищення обсягу й вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів документального підтверджуються у відповідній частині. – Якщо за результатами будівельно-технічного дослідження завищення обсягу й вартості виконаних робіт не встановлено, то надається інтеграційний висновок про те, що висновки ревізії документально не підтверджуються.
2. Чи підтверджуються документально висновки ревізії (наводяться реквізити акта) щодо нецільового використання бюджетних коштів, запланованих на проведення певного виду будівельно-монтажних або ремонтних робіт?	За результатами проведених досліджень проводяться їх синтез і формулювання інтеграційних висновків у таких можливих варіантах: – Якщо в результаті будівельно-технічного дослідження визначено, що проведений обсяг і вид робіт у повному обсязі не відповідає цільовому призначенню бюджетних коштів за затвердженим кошторисом витрат, який досліджено експертом-економістом, то надається інтеграційний висновок про те, що висновки ревізії щодо нецільового використання бюджетних коштів, запланованих на проведення певного виду будівельно-монтажних або ремонтних робіт, документально підтверджуються в повному обсязі. – Якщо в результаті будівельно-технічного дослідження визначено, що проведений обсяг і запланований вид будівельно-монтажних або ремонтних робіт частково не відповідає цільовому призначенню бюджетних коштів за затвердженим кошторисом витрат, то надається інтеграційний

	висновок про те, що висновки ревізії щодо нецільового використання бюджетних коштів, запланованих на проведення певного виду будівельно-монтажних або ремонтних робіт, документально підтверджуються у відповідній частині. – Якщо за результатами будівельно-технічного дослідження встановлено, що проведений обсяг і запланований вид робіт у повному обсязі відповідає цільовому призначенню бюджетних коштів за затвердженим кошторисом витрат, то надається інтеграційний висновок про те, що висновки ревізії щодо нецільового використання бюджетних коштів, запланованих на проведення певного виду будівельно-монтажних або ремонтних робіт, документально не підтверджуються
3. Чи підтверджуються документально висновки ревізії (реквізити акта) щодо необґрунтованого списання будівельних матеріалів за обліком підприємства (найменування) в сумі (рн.) за рахунок завищення обсягу й вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів?	За результатами проведених досліджень після їх синтезу можливі такі варіанти відповідей: – Якщо в результаті будівельно-технічного дослідження визначено завищення обсягу та вартості виконаних робіт, а експертом-економістом встановлено документальне підтвердження списання будівельних матеріалів за обліком підприємства на ці роботи, то надається інтеграційний висновок про те, що висновки ревізії щодо необґрунтованого списання будівельних матеріалів за обліком підприємства за рахунок завищення обсягу й вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів документально підтверджуються в повному обсязі. – У разі, коли в результаті будівельно-технічного дослідження підтверджено завищення обсягу й вартості частини виконаних робіт, то, відповідно, надається інтеграційний висновок про те, що висновки ревізії щодо необґрунтованого списання будівельних матеріалів за обліком підприємства за рахунок завищення обсягу й вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів документально підтверджуються у відповідній частині. Нарешті, якщо за результатами будівельно-технічного дослідження завищення обсягу й вартості виконаних робіт не встановлено, то формулюється інтеграційний висновок про те, що висновки ревізії документально не підтверджуються
4. Чи підтверджуються документально висновки ревізії (реквізити акта) щодо необґрунтованості стану взаєморозрахунків між замовником і виконавцем будівельно-монтажних або ремонтних робіт за обліком підприємства (найменування) з урахуванням завищення обсягу й вартості	– Якщо в результаті будівельно-технічного дослідження визначено завищення обсягу й вартості виконаних робіт, а експертом-економістом встановлено документальне підтвердження взаєморозрахунків між замовником і виконавцем, то висновки ревізії щодо необґрунтованості стану взаєморозрахунків між замовником і виконавцем будівельно-монтажних або ремонтних робіт за обліком підприємства з урахуванням завищення обсягу й вартості виконаних робіт за результатами контрольних обмірів документально підтверджуються в повному обсязі. – У разі підтвердження результатами будівельно-технічного дослідження завищення обсягу й вартості частини виконаних робіт, то, відповідно, висновки ревізії щодо необґрунтованості стану взаєморозрахунків між замовником і виконавцем будівельно-монтажних або ремонтних робіт за обліком підприємства з урахуванням завищення обсягу й вартості виконаних робіт і результатів контрольних обмірів документально підтверджуються у відповідній частині. – У разі, коли за результатами будівельно-технічного дослідження завищення обсягу й вартості виконаних робіт не

виконаних робіт за результатами контрольних обмірів?	встановлено, то формулюється інтеграційний висновок про те, що акт ревізії документально не підтверджується.
5. Чи підтверджуються документально висновки ревізії (наводяться реквізити акта) щодо необґрунтованого нарахування та виплати заробітної плати й нарахувань на соціальні заходи на завищений обсяг і вартість виконаних будівельних робіт за обліком підприємства (найменування) в сумі (грн.) за результатами контрольних обмірів?	За результатами проведеного комплексного дослідження можливі такі варіанти відповідей: – Якщо в результаті будівельно-технічного дослідження визначено завищення обсягу й вартості виконаних робіт, а експертом-економістом установлені за бухгалтерським обліком підприємства нарахування та виплата заробітної плати й нарахувань на соціальні заходи за цими роботами, то комісією експертів формулюється інтеграційний висновок про те, що висновки ревізії щодо необґрунтованого нарахування та виплати заробітної плати й нарахувань на соціальні заходи на завищений обсяг і вартість виконаних робіт документально підтверджуються в повному обсязі. – Якщо в результаті будівельно-технічного дослідження визначено завищення обсягу й вартості частини виконаних робіт, то висновки ревізії документально підтверджуються у відповідній частині. – У разі, коли за результатами будівельно-технічного дослідження завищення обсягу й вартості виконаних робіт не виявлено, або експертом-економістом установлено, що за бухгалтерським обліком підприємства нарахування та виплата заробітної плати й нарахувань на соціальні заходи за цими роботами не проводилося (наприклад, роботи проведені господарським способом), то висновки ревізії документально не підтверджуються.
Заключний етап – оформлення ходу та результатів експертного дослідження висновком	
Блок 8	Провідний експерт (голова комісії): керує підсумковою нарадою комісії експертів при оцінці результатів всіх досліджень, їхньому узагальненні й формулюванні загального висновку; складає проект висновку (повідомлення про неможливість дати висновок) або доручає це зробити будь-кому з членів комісії; надає на розгляд підписаний членами експертної комісії висновок комплексної експертизи керівникам підрозділів та провідної установи.

**Адаптовано авторами на основі [1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11]*

Слід зазначити, що правильне трактування висновків забезпечує їх логічний зв'язок з дослідницької частиною висновку, під чому визначає його достовірність і доказову силу.

Розглянутий в даній статті матеріал не може охопити весь спектр проблем, що виникають перед комплексною судовою будівельно-технічною та економічною експертизою. При цьому кожен ситуацію необхідно розглядати залежно від обставин справи та поставлених на його вирішення питань.

Перелік посилань

References

1. Башкиров Г. Б., Завдольева И. Г., Баранов П. Ю. Особенности назначения и проведения судебных комплексных строительно-экономических экспертиз по определению стоимости строительно-монтажных работ. URL: http://www.hniise.gov.ua/user_files/File/sbornik/2014/PDF/59.pdf
2. Запотоцький А. Особливості призначення судових експертиз під час установлення обставин, які мають значення в процесі розслідування злочинів у сфері будівництва. Підприємництво, господарство і право, Кримінальний процес, 6/2017. С. 173–175. URL: <file:///C:/Users/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C/Documents/40.pdf>
3. Експертиза у судочинстві України: наук.-практ. посіб. Київ, 2015. 504 с.
4. Лисенко А. М. Економічні дослідження операцій, пов'язаних з виконанням будівельних робіт із залученням бюджетних коштів. URL: http://www.hniise.gov.ua/user_files/File/files/2008.pdf
5. Методическое письмо «Об особенностях проведения судебно-бухгалтерских экспертиз в строительных организациях». Москва, 1972. 35 с.
1. Bashkirov G. B., Zavdoveva I. G., Baranov P. Yu. Osobennosti naznachenia i provedeniia sudebnykh kompleksnykh stroitelno-ekonomicheskikh ekspertiz po opredeleniu stoimosti stroitelno-montazhnykh robot. [Features of the appointment and conduct of multi-discipline forensic economic construction expertise to determine the cost of construction and installation of works.] URL: http://www.hniise.gov.ua/user_files/File/sbornik/2014/PDF/59.pdf [in Russian].
2. Zapototskyi A. Osoblyvosti pryznachennia sudovykh ekspertyz pid chas ustanovlennia obstavyn, yaki maiut znachennia v protsesi rozsliduvannia zlochyniv u sferi budivnytstva. [Features of the appointment of forensic examinations in determining the circumstances that are relevant in the process of investigating crimes in the field of construction.] Pidpriumnytstvo, hospodarstvo i pravo, Kryminalnyi protses, 6/2017 [Entrepreneurship, Economy and Law, Criminal Procedure, 6/2017] pp. 173–175. URL: <file:///C:/Users/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C/Documents/40.pdf> . [in Ukrainian].
3. Ekspertyza u sudochynstvi Ukrainy: nauk.-prakt. Posib [Examination in the legal proceedings of Ukraine: science-practice manual]. Kyiv, 2015. 504 p. [in Ukrainian].
4. Lysenko, A. M. Ekonomichni doslidzhennia operatsii, poviazanykh z vykonanniam budivelnnykh robot iz zaluchenniam biudzhethnykh koshtiv [Economic research of operations related to the execution of construction works with the attraction of budget funds]. URL: http://www.hniise.gov.ua/user_files/File/files/2008.pdf [in Ukrainian].
5. Metodicheskoe pismo (1972). «Ob osobennostiakh provedeniia sudebno-bukhgalterskikh ekspertiz v stroitelnykh organizatsiakh» [Methodical letter 'On the peculiarities of conducting forensic accounting examinations in construction organizations']. Moscow, 35 p. [in Russian].

6. *Наказ* Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» від 08.10.98 № 53/5/. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

7. *Сайт* Держаудитслужби. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/144094>.

8. *Скалозуб Л. П., Василичук В. І., Сливенко В. Р., Дученко Т. В. та ін.* Збірник методичних рекомендацій з викриття та документування злочинів у бюджетній сфері: метод. рекомендації із запобігання злочинним проявам під час здійснення державних закупівель товарів, робіт та послуг. Київ, 2009.

9. *Сімакова–Єфремян Е. Б.* Дисертація Теоретико-правові та методологічні засади комплексних судово-експертних досліджень. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Simakova/d_Simakova.pdf

10. *Паламарчук О. О., Бульва А. В., Наместніков Р. І., Воробйова О. Ю.* Виконання будівельно – технічних експертиз щодо визначення обґрунтованості застосування підвищуючих коефіцієнтів URL: file:///C:/Users/%D0%9F%D0%9A/Downloads/Tpsek_2011_11_76.pdf

6. *Nakaz* Ministerstva yustytisii Ukrainy 'Pro zatverdzhennia Instruksii pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen' vid 08.10.98 No 53/5/ [Order of the Ministry of Justice of Ukraine 'On Approval of the Instruction on the Appointment and Execution of Forensic Expertise and Expert Investigations and Scientific and Methodological Recommendations on the Preparation and Designation of Forensic Expertise and Expert Investigations' of 08.10.98 No. 53/5/]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>. [in Ukrainian].

7. *Sait* Derzhaudytsluzhby [The site of the State Service]. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/144094>. [in Ukrainian].

8. *Skalozub, L. P., Vasylynychuk, V. I., Slyvenko, V. R., Duchenko, T. V.* (2009). Zbirnyk metodychnykh rekomendatsii z vykryttia ta dokumentuvannia zlochiniv u biudzhethnii sferi: metod. rekomendatsii iz zapobihannia zlochynnym proiavam pid chas zdiisnennia derzhavnykh zakupivel tovariv, robit ta posluh [Collection of methodical recommendations on the disclosure and documentation of crimes in the budget sphere: method. recommendations on prevention of criminal manifestations during the state procurement of goods, works and services]. Kyiv. [in Ukrainian].

9. *Simakova–Iefremian, E. B.* Dysertatsiia Teoretyko- pravovi ta metodolohichni zasady kompleksnykh sudovo-ekspertnykh doslidzhen [Dissertation Theoretical and legal and methodological principles of complex forensic research]. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Simakova/d_Simakova.pdf [in Ukrainian].

10. *Palamarchuk, O. O., Bulva, A. V., Namestnikov, R. I., Vorobiova, O. Yu.* Vykonannia budivelnno – tekhnichnykh ekspertyz shchodo vyznachennia obgruntovanosti zastosuvannia pidvyshchiuchykh koefitsiientiv [Implementation of construction and technical expertise to determine the validity of the application of increasing coefficients] URL: file:///C:/Users/%D0%9F%D0%9A/Downloads/Tpsek_2011_11_76.pdf [in Ukrainian].

11. Рувін О. Г. та ін. Розробка змісту та структури експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні): метод. рек. Київ, 2014. 76 с.

11. Ruvin, O. H. (2014). Rozrobka zmistu ta struktury ekspertnykh metodyk: zmist, struktura, oformlennia (z urakhuvanniam mizhnarodnykh standartiv system upravlinnia yakistiu, adaptovanykh v Ukraini): metod. Rek [Development of the content and structure of expert methods: content, structure, design (taking into account international standards of quality management systems adapted in Ukraine): methodical recommendations]. Kyiv, 76 p. [in Ukrainian].

КОМПЛЕКСНАЯ СУДЕБНАЯ СТРОИТЕЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКАЯ И ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭКСПЕРТИЗА

**М. Б. Жолобецкая
В. П. Колонюк**

Строительная отрасль – одна из приоритетных отраслей экономики, имеет большое социальное значение. Несмотря на реализацию государственной политики по противодействию криминальным правонарушениям в бюджетной сфере, их уровень остается значительным, в частности в таких приоритетных отраслях как строительство, реконструкция и ремонт государственных объектов.

Как показывает экспертная практика, в последнее время увеличилось количество экспертных исследований, связанных с определением стоимости фактически выполненных строительных работ.

Преступления в сфере строительства в последнее время характеризуются сложным механизмом совершения. Во время их расследования перед следователями стоят задачи, решение которых требует применения специальных знаний в различных областях, в том числе бухгалтерского учета, инженерно-строительного дела и т.д.

Как правило, такие действия совершаются путем завышения объемов стоимости выполненных работ, невыполнение предусмотренных работ или изменения назначения платежей. С целью сокрытия незаконного использования бюджетных средств состоят ложные акты выполненных работ о якобы целевое использование бюджетных средств.

Как показывает анализ следственной практики, при расследовании преступлений в сфере строительства проводится комплексная судебно-экономическая и строительно-техническая экспертиза.

Комплексная экспертиза должна назначаться в том случае, когда решение поставленных вопросов невозможно в результате проведения нескольких последовательных экспертиз. Комплексной есть экспертиза, при производстве которой решение вопроса невозможно без одновременного участия специалистов в различных областях знания и формулирование ими общего вывода. Комплексная экспертиза проводится не менее чем двумя экспертами разных областей знаний или разных направлений в пределах одной области знаний.

В статье проанализированы особенности процесса проведения комплексных строительно-экономических исследований и экспертиз, раскрыты основные задачи комплексной судебной строительно-технической и экономической экспертизы, а

также предложен общий алгоритм выполнения комплексной судебной инженерно-строительной и экономической экспертизы.

Авторы статьи соглашаются, что в большинстве случаев назначения комплексной судебной строительно-технической и экономической экспертизы это максимально эффективный, методологически верный путь к решению экспертных задач, когда получение достоверного ответа гарантируется только общим обобщением результатов применения базовых экспертных знаний и методов.

Ключевые слова: специальные знания, комплексная экспертиза, комплексная судебная строительно-техническая и экономическая экспертиза.

MULTI-DISCIPLINE FORENSIC BUILDING-TECHNICAL AND ECONOMIC EXAMINATION

**M. Zholobetska
V. Koloniuk**

The construction industry is one of the priority sectors of the economy and has a great social significance. Despite the implementation of the state policy on counteracting criminal offenses in the budgetary sphere, their level remains significant, especially in such priority sectors as construction, reconstruction and repair of state facilities.

As expert practice shows, recently, the number of expert studies related to the determination of the cost of actually executed construction work has increased.

Crimes in the field of construction have recently been characterized by a complex mechanism of accomplishment. During their investigation, the investigators have tasks whose solution requires the application of specialist knowledge in various fields, including accounting, engineering and construction, etc.

As analysis of investigative practice shows, in the investigation of crimes in the field of construction, a multi-discipline forensic-economic and construction-technical expertise is conducted.

Multi-discipline examination should be appointed when the solution of the questions posed is impossible as a result of several consecutive examinations. There is an integrated examination, in the production of which the solution of the problem is impossible without the simultaneous participation of specialists in various fields of knowledge and formulation of their general conclusion. Multi-discipline examination is carried out by at least two experts from different fields of knowledge or different areas within one area of knowledge.

The article analyzes the peculiarities of the process of carrying out complex construction-economic researches and examinations, reveals the main tasks of the complex judicial building-technical and economic expertise, as well as proposes a general algorithm for the implementation of a multi-discipline forensic engineering-building and economic expertise.

The authors of the article agree that in most cases, the appointment of a multi-discipline construction, technical and economic expertise is the most efficient, methodologically correct way to the solution of expert tasks, when obtaining a reliable answer is guaranteed only by a general generalization of the results of the application of basic expert knowledge and methods.

Key words: special knowledge, multi-discipline expertise, multi-discipline construction, technical and economic expertise.